

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ-ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΜΕ ΤΙΤΛΟ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ»**

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ «ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: κος Σαράντος Καπιδάκης

**ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «Πνευματική Ιδιοκτησία, Copyright στις Ψηφιακές
Βιβλιοθήκες»**

Γιάνναρη Κυριακή

Αθήνα, Φεβρουάριος 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ❖ Ορισμοί
- ❖ Λευκή και Πράσινη Βίβλος
- ❖
- ❖ Συνθήκες και Νομοθετικές Πράξεις
- ❖
- ❖ Θεσμοθετημένα εργαλεία του D.M.C.A
- ❖
- ❖ Ευρωπαϊκή Νομοθεσία
- ❖
- ❖ Νομικοί κίνδυνοι για τις Ψηφιακές Βιβλιοθήκες
- ❖
- ❖ Τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την προστασία της Πνευματικής Ιδιοκτησίας
- ❖
- ❖ Λύσεις αντιμετώπισης του Copyright από την Xerox
- ❖
- ❖ Προβληματισμοί
- ❖
- ❖ Βιβλιογραφία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ, COPYRIGHT ΣΤΙΣ ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

ΟΡΙΣΜΟΙ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Ο Διεθνής Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organization) ορίζει πως η πνευματική ιδιοκτησία αποτελείται από:

❖ **Βιομηχανική ιδιοκτησία** (Industrial Property) η οποία έχει σαν αντικείμενο την προστασία εφευρέσεων, έργων ευρεσιτεχνίας και την καταστολή του αθέμιτου ανταγωνισμού.

❖ **Copyright** το οποίο εφαρμόζεται στον τομέα των γραμμάτων και των τεχνών. Κυριολεκτικά σημαίνει «δικαίωμα δημιουργίας αντιγράφου. Αρχικά, το δικαίωμα αυτό το έχει μόνο ο συγγραφέας-δημιουργός του έργου και μπορεί να μεταφέρει μέρος ή όλα τα δικαιώματα στον εκδότη για αναπαραγωγή.

Ουσιαστικά πρόκειται για ένα τύπο ιδιοκτησίας που βασίζεται στις δημιουργικές ικανότητες ενός προσώπου και στο έργο του. Χωρίζεται σε

α)οικονομικά δικαιώματα

β)ηθικά δικαιώματα

Τα οικονομικά δικαιώματα περιλαμβάνουν αυτό της αντιγραφής, της έκδοσης και διάδοσης του έργου, της διάθεσης του έργου στο διαδίκτυο, ή την ηλεκτρονική του διάθεση. Αφορούν στα οφέλη που αποφέρουν η μερική ή ολική εξαγορά του copyright, η χορήγηση άδειας για χρήση του υλικού.

Τα ηθικά δικαιώματα του δημιουργού ουσιαστικά κατοχυρώνουν τον τίτλο αυτού ώστε να μην εκχωρηθεί σε άλλον και προστατεύουν το δικαίωμα του να μην αλλοιωθεί το έργο

Η νέα τεχνολογία της ψηφιοποίησης φαίνεται πως διαταράσσει την ισορροπία που μέχρι πρόσφατα επικρατούσε στη Νομοθεσία του Copyright μεταξύ δημιουργών, εκδοτών και χρηστών. Η ψηφιακή εποχή αλλάζει τα δεδομένα, προκαλεί προβλήματα σχετικά με την προστασία των ψηφιοποιημένων έργων και το δικαίωμα της αντιγραφής αυτών. Κατ'επέκταση επηρεάζονται και οι Ψηφιακές Βιβλιοθήκες οι οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν και να λύσουν το σύγχρονο αυτό «Ψηφιακό Δίλημμα»

Η ψηφιακή αποθήκευση θέτει δύσκολα ερωτήματα σχετικά με την πατρότητα, την ιδιοκτησία, την αντιγραφή και τα όρια προστασίας των έργων.

Η ψηφιοποίηση επιτρέπει στον χρήστη, βρισκόμενος στον προσωπικό του χώρο, την εύκολη, γρήγορη και χωρίς οικονομικό κόστος αντιγραφή δίχως απώλεια ποιότητας καθώς και την μετέπειτα διανομή αυτής σε εκατοντάδες ανθρώπων. Οι απαιτούμενες προδιαγραφές για την διαδικασία αυτή είναι ελάχιστες αρκεί μόνο ο χρήστης να διαθέτει ηλεκτρονικό υπολογιστή και ένα modem.

Αυτή η τακτική ανησυχεί ιδιαίτερα τους κατόχους του δικαιώματος αντιγραφής (copyright holders) καθώς δεν μπορούν να ελέγξουν την ροή της πληροφορίας.

Επιπλέον, η ψηφιοποίηση δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να τροποποιήσει και να αλλοιώσει την μορφή ή το περιεχόμενο του έργου στο οποίο έχει πρόσβαση, μπορεί να διαγράψει παραγράφους, να τροποποιήσει στατικές και κινούμενες εικόνες, τη μουσική, ακόμη και να διαγράψει το όνομα του δημιουργού.

Στην περίπτωση αυτή καθιερώνεται η έννοια του «**ηθικού δικαιώματος**»(**moral right**).

Τα «**Ηθικά Δικαιώματα**» αναγνωρίζονται για πρώτη φορά από το Copyright Act των Ηνωμένων Πολιτειών το 1990. Προστατεύουν τον δημιουργό του έργου από πιθανή τροποποίηση του, σε βαθμό που να αλλοιώνει το αρχικό έργο και να θίγει την ακεραιότητα του. Τα ηθικά δικαιώματα δεν πωλούνται, δεν μεταβιβάζονται και στο πλαίσιο του ψηφιακού-ηλεκτρονικού περιβάλλοντος είναι ίσως τα πιο σημαντικά και κρίσιμα δικαιώματα.

Στο πλαίσιο της ψηφιοποίησης και της παροχής άδειας για αντιγραφή υλικού προστίθεται και η έννοια του **Fair Use ή Fair Dealing (Θεμιτή Χρήση)**. Αποτελεί από τους πιο σημαντικούς περιορισμούς στα αποκλειστικά δικαιώματα του κατόχου του copyright.

. Σύμφωνα με τον αναθεωρημένο U.S. Copyright Law (1998) στις βιβλιοθήκες:

- ❖ επιτρέπεται η αναπαραγωγή και η διάθεση ψηφιακού υλικού στο ευρύ κοινό με στόχο την έρευνα, τη μελέτη ή την κριτική.
- ❖ Επιτρέπεται η αναπαραγωγή έργου προκειμένου να ενισχυθούν άλλες βιβλιοθήκες που δεν διαθέτουν το συγκεκριμένο
- ❖ Αναπαραγωγή του υλικού για λόγους διατήρησης αυτού ή για την αντικατάσταση υλικού που έχει εκδοθεί αλλά έχει καταστραφεί ή χαθεί.

Τα κριτήρια που συνιστούν τη Θεμιτή Χρήση είναι:

1. Σκοπός και χαρακτήρας της χρήσης (αν πρόκειται για εμπορικούς σκοπούς ή μη κερδοσκοπικούς π.χ. βιβλιοθήκες)
2. η φύση του έργου που αντιγράφεται
3. το μέγεθος του τμήματος που αντιγράφεται σε σχέση με την οντότητα του έργου
4. οι επιπτώσεις που έχει η χρήση σε μια πιθανή αγορά

Το δικαίωμα του fair use ευνοεί ιδιαίτερα τους χρήστες μιας βιβλιοθήκης αλλά και την ίδια τη βιβλιοθήκη καθώς ενισχύει τη διατήρηση της συλλογής της.

Τρεις είναι οι κατηγορίες των ατόμων που επηρεάζονται από τις νομοθετικές ρυθμίσεις της Πνευματικής Ιδιοκτησίας και του Copyright:

- ❖ Οι Δημιουργοί που έχουν τα νόμιμα δικαιώματα
- ❖ Οι Εκδότες που έχουν τα δικαιώματα κατόπιν της μεταβίβασης του copyright
- ❖ Οι Χρήστες (ιδρύματα, βιβλιοθήκες, σχολεία) με το δικαίωμα που τους αναγνωρίζεται κατόπιν εξαιρέσεως

ΛΕΥΚΗ ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ

Στη συνέχεια θα αναλυθούν δύο πρόσφατες προτάσεις για την υιοθέτηση νόμου για το copyright στο πλαίσιο της νέας ψηφιακής τεχνολογίας που αφορά άμεσα στις ψηφιακές βιβλιοθήκες.

- ❖ **“Intellectual Property and the National Information Infrastructure”**ή αλλιώς «Λευκή Βίβλος- White Paper». Δημοσιεύτηκε το 1995 από μια επιτροπή της κυβέρνησης Clinton.
- ❖ **“Green Paper on Copyright and related rights in the Information Society”**ή αλλιώς «Πράσινη Βίβλος». Δημοσιεύτηκε το 1995 από μια επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η διαφορά μεταξύ της Λευκής και Πράσινης Βίβλου έγκειται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν το περιεχόμενο και τις τελευταίες βελτιώσεις αυτού. Η Λευκή Βίβλος κάνει συγκεκριμένες προτάσεις ενώ η Πράσινη Βίβλος θέτει ζητήματα και δίνει κίνητρα για την υιοθέτηση προτάσεων. Και οι δύο έχουν οικονομικά κίνητρα και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τάσσονται υπέρ των θέσεων της εκδοτικής βιομηχανίας. Η Λευκή Βίβλος προσπαθεί να εκμεταλλευτεί κάθε δυνατότητα που παρέχει το Διαδίκτυο. Το γεγονός ότι η σύγχρονη οικονομία στηρίζεται στην πληροφορία κάνει την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών να θέλει να χρησιμοποιήσει κάθε οικονομική δυνατότητα από την διακινούμενη πληροφορία.

Αυτό είναι το κίνητρο στο οποίο στηρίζεται η Λευκή Βίβλος

Αντίστοιχα η Πράσινη Βίβλος είναι οικονομικά προσανατολισμένη και προσπαθεί να καταργήσει τα γεωγραφικά σύνορα προκειμένου να επιτευχθεί η ελεύθερη διακίνηση του εμπορίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό που κυρίως αποτελεί το αντικείμενό της είναι η δημιουργία κοινής προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ώστε να μη διστάζει ο δημιουργός να προωθεί το έργο του πέρα από το γεωγραφικά σύνορα της πατρίδας του.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

- ❖ -Προτείνει η ψηφιακή βιβλιοθήκη να έχει την άδεια για τη δημιουργία τριών αντιγράφων για κάθε ψηφιοποιημένο έργο για την τήρηση αρχείου και για λόγους διατήρησης του υλικού.
- ❖ -Να είναι δυνατή η αντιγραφή-αναπαραγωγή για έργα οπτικώς κατεστραμμένα.
- ❖ -Προτείνει την απαγόρευση της παραποίησης, τροποποίησης του έργου και του Copy Right Management (αυτό περιλαμβάνει το όνομα του συγγραφέα-δημιουργού, το όνομα του ιδιοκτήτη του copyright και τους όρους χρήσης του έργου. Με αυτό τον τρόπο προστατεύονται τα ηθικά δικαιώματα του δημιουργού.
- ❖ -Αναφέρει πως ο έλεγχος με τη χρήση τεχνολογικών μεθόδων, με σκοπό τη διασφάλιση της προστασίας του υλικού, συνεπάγεται παραβίαση προσωπικών δεδομένων του χρήστη και άρση του δικαιώματος της θεμιτής χρήσης.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

- ❖ -Προτείνει τον αυστηρό έλεγχο αναπαραγωγής και δημοσίευσης του υλικού χρησιμοποιώντας την τεχνολογία της ψηφιοποίησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα εντοπίζεται ο χρήστης που θα προσπαθήσει να αντιγράψει ή να τροποποιήσει υλικό. Στη συνέχεια η πληροφορία αυτή θα συνδέεται με τον προμηθευτή δικτύου του χρήστη με σκοπό να μη διαρρεύσει υλικό χωρίς την απαιτούμενη άδεια.
- ❖ -Υποστηρίζει πως τα έργα προς ψηφιοποίηση πρέπει να υπόκεινται στο «δικαίωμα της αντιγραφής-copyright», εννοώντας ότι δεν πρέπει αυθαίρετα οι βιβλιοθήκες να προχωρούν στην ψηφιοποίηση υλικού συμβατικής φόρμας

- ❖ -Δίνει έμφαση στα ηθικά δικαιώματα (moral rights) των δημιουργών, σε αντίθεση με τη Λευκή Βίβλο.
- ❖ -Ο δημιουργός μπορεί να συμφωνήσει σε συγκεκριμένους τύπους τροποποίησης του έργου του, όπως ο υποτιτλισμός, υπογράφοντας συμβόλαιο. Επιλύεται κατ' αυτόν τον τρόπο το ζήτημα των moral rights. Ωστόσο η αδυναμία του συστήματος αυτού έγκειται στο γεγονός ότι το συμβόλαιο είναι λειτουργικό μεταξύ λίγων συμβαλλόμενων μελών, όχι ανάμεσα στο δημιουργό και εκατομμύρια αγνώστων ανθρώπων μέσω Internet.
- ❖ -Προτείνεται η πρόσβαση στη Βάση Δεδομένων να είναι βάσει συνδρομής. Υπάρχουν μέθοδοι κρυπτογραφίας και ηλεκτρονικού ελέγχου που επιτρέπουν την πρόσβαση μόνο με «κλειδιά».

ΣΥΝΘΗΚΕΣ. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

Το κάθε κράτος έχει τους δικούς του νόμους , ωστόσο συνεργάζονται συμμετέχοντας σε «Συμβάσεις» για την προστασία της Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

Οι πιο σημαντικές συνθήκες που αφορούν στο copyright των ψηφιακών πληροφοριών είναι:

- ❖ **Berne Convention Συνθήκη της Βέρνης**

Τα κράτη-μέλη της Συνθήκης επιτρέπουν την αντιγραφή ψηφιακού υλικού για λόγους διατήρησης αυτού.

- ❖ **TRIS TREATY (Trade Related Aspects of Intellectual Property)**

Προβλέπει πολύ σοβαρές ποινές για τους παραβάτες.

- ❖ **WIPO (World Intellectual Property Organisation) Copyright Treaty**

Καθιερώνει τις ίδιες απαλλαγές από το copyright, όπως και στη Συνθήκη της Βέρνης.

Digital Millennium Copyright Act

Το Digital Millennium of Copyright Act αποτελεί το βασικό κορμό της νομοθετικής Αμερικανικής στρατηγικής και είναι η μετονομασία της Συνθήκης του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO Treaty). Δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτική του copyright που ακολουθείται στις Ηνωμένες Πολιτείες και όσον αφορά στην κοινότητα των βιβλιοθηκών, εστιάζει στα κάτωθι θέματα:

- ❖ **Το δικαίωμα της Θεμιτής Χρήσης (Fair Use) στην ψηφιακή χιλιετία.**

Το δικαίωμα αυτό μελετήθηκε σε σχέση με την πρόσβαση στο υλικό που ήδη προστατεύεται από τεχνολογικά μέτρα. Τίθεται ο προβληματισμός στην περίπτωση που η πρόσβαση είναι περιορισμένη και ελεγχόμενη, πώς θα ασκήσει το ευρύ κοινό το παραπάνω δικαίωμα.

- ❖ **Διατήρηση δημόσιας ιδιοκτησίας.**

Για τις βιβλιοθήκες η δυνατότητα να χρησιμοποιούν το υλικό ευρέως είναι ζωτικής σημασίας και ουσιαστικά ο λόγος ύπαρξης και λειτουργίας τους.

- ❖ **Εκσυγχρονισμός της Διατήρησης στην Βιβλιοθήκη**

Σύμφωνα με την πράξη του 1976 οι βιβλιοθήκες δεν είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιήσουν ψηφιακή τεχνολογία για την διατήρηση έργων τους, μπορούσαν να έχουν μόνο τρία αντίγραφα κάθε έργου (το αρχαικό, το κυρίως και αυτό που χρησιμοποιούν). Επετεύχθη όμως σημαντική αλλαγή στο θέμα αυτό.

- ❖ **Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση**

Εκπαίδευση από απόσταση μέσω ψηφιακών βιβλιοθηκών. Υπάρχει η εύλογη ανάγκη για εξαίρεση από τα αποκλειστικά δικαιώματα των κατόχων τους και η επέκταση τους για εκπαιδευτική χρήση.

ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΟΥ D.M.C.A.

Η ευκολία με την οποία είναι προσβάσιμο και αναπαράγεται το ψηφιακό υλικό από πολλαπλούς χρήστες μέσω δικτύων, απασχολεί ιδιαίτερα τους εκδότες καθώς οι ίδιοι θέλουν να ελέγχουν την πρόσβαση και να προστατέψουν την αξιοπιστία των εκδόσεών τους.

Technological Protection Measures (TPMs)- hardware, software, mechanisms

Τα μέτρα αυτά τοποθετούνται από τον εκδότη και με τη βοήθεια της κρυπτογραφίας ενισχύουν τον έλεγχο πρόσβασης στις εκδόσεις του. Υπογράφονται συμφωνίες και δίνονται άδειες που ορίζουν την έκταση της πρόσβασης σε μια ψηφιακή έκδοση. Το πρόβλημα έγκειται στο ότι ενώ κάποιος χρήστης έχει το δικαίωμα του fair use δεν μπορεί να το ασκήσει σε μια κρυπτογραφημένη έκδοση.

Το σχήμα αυτό έχει τρία βασικά στοιχεία:

- ❖ Σε τακτά χρονικά διαστήματα και με την επίβλεψη του βιβλιοθηκονόμου πραγματοποιείται μια διαδικασία κατά την οποία αξιολογείται αν κάποιες κατηγορίες υλικού, που προστατεύονται τεχνολογικά, είναι ανάγκη να ενταχθούν στη Θεμιτή Χρήση.
- ❖ Η απαγόρευση σχετικά με την εισαγωγή, πώληση τεχνολογίας, προϊόντος, μηχανήματος ή εργαλείου που έχει σχεδιαστεί για την ακύρωση τεχνολογίας ενός κατόχου copyright που περιορίζει την πρόσβαση σε υλικό, έχει περιορισμένο εμπορικό σκοπό εκτός αυτού για την καταστρατήγηση.
- ❖ Κάποιοι θεσμοθετημένοι περιορισμοί δημιουργήθηκαν για να επιτρέψουν πρακτικές που ακολουθούνται σε βιβλιοθήκες ή σε έρευνα κρυπτογραφίας.

Η τεχνολογία TPM είναι ακόμη καινούργια. Οι περισσότεροι εκδότες δεν διαθέτουν ούτε τους οικονομικούς πόρους αλλά ούτε και την τεχνογνωσία για συστήματα ασφαλείας τέτοιου είδους.

Copyright Management Information (C.M.I.)

Το D.M.C.A. απαγορεύει την τροποποίηση πληροφοριών που περιλαμβάνονται σε ψηφιακά έργα από ιδιοκτήτες με δικαίωμα copyright. Αυτό το εργαλείο περιλαμβάνει πληροφορίες όπως το όνομα του ιδιοκτήτη copyright, του δημιουργού και της άδειας (σε ποιόν έχει δοθεί), στοιχεία άλλων συντελεστών του έργου, όρους και συνθήκες κάτω από τις οποίες γίνεται η χρήση του υλικού.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- ❖ Υπάρχει η Κοινοτική Οδηγία 96/9/ΟΚ σχετικά με τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων.
- ❖ Προβλέπεται η εξαίρεση από το αποκλειστικό δικαίωμα αναπαραγωγής, ώστε να επιτρέπεται η διενέργεια προσωρινών πράξεων όπως οι μεταβατικές ή βοηθητικές αναπαραγωγές.
- ❖ Η εξαίρεση καλύπτει πράξεις αποθήκευσης σε κρυφή μνήμη (caching) και αναζήτησης.
- ❖ Οι εξαιρέσεις καλύπτουν άτομα με ειδικές ανάγκες και προτείνονται μέτρα που ευνοούν την πρόσβαση σε προστατευμένα έργα
- ❖ Προβλέπεται εξαίρεση σε βιβλιοθήκες, αρχεία, πολιτιστικά κέντρα, ιδρύματα με σκοπό την αρχειοθέτηση και τη συντήρηση του υλικού.

European Union Copyright Directive (EUCD)

Συστήθηκε το 2001 με σκοπό να εφαρμόσει τις ισχύουσες αρχές του copyright στα ηλεκτρονικά πολυμέσα, στις ψηφιακές εκδόσεις, αλλά και στις έντυπες-συμβατικές, και να εναρμονίσει το νόμο στα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Παρατηρείται πως το ίδιο ψηφιακό υλικό μπορεί να είναι προσβάσιμο στους χρήστες με το δικαίωμα της θεμιτής χρήσης μιας χώρας, ενώ να είναι απαγορευμένο για τους χρήστες κάποιας άλλης. Αυτό οφείλεται στους διαφορετικούς κανόνες που διέπουν τους οργανισμούς σε εθνικό επίπεδο. Η Ελλάδα και η Δανία ήταν οι πρώτες χώρες που εφάρμοσαν την Οδηγία περί Copyright της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUCD) τον Ιανουάριο του 2003.

Η Ελληνική Νομοθεσία, βάσει του Ν.2121/1993, τροποποίηση στο Ν2819/2000 (ΦΕΚ Α184), εναρμονίζεται με την κοινοτική οδηγία σχετικά με τη νόμιμη προστασία των βάσεων δεδομένων.

ΟΔΗΓΙΑ 2001/29/ΕΚ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας

Έχοντας υπόψη την «Συνθήκη της ΠΟΔΙ (Παγκόσμια Οργάνωση Διανοητικής Ιδιοκτησίας) για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας» και τη «Συνθήκη του ΠΟΔΙ για ερμηνείες, εκτελέσεις και φωνογραφήματα» οι οποίες προσαρμόζουν σημαντικά τη διεθνή προστασία του δικαιώματος του δημιουργού συμπεριλαμβανομένου και του ψηφιακού θεματολογίου, η παρούσα Οδηγία αναφέρει:

- ❖ Η ευθύνη για τις δραστηριότητες εντός δικτύων δεν αφορά μόνο το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα αλλά και τομείς όπως τη δυσφήμιση, την παραπλανητική διαφήμιση και την παραβίαση εμπορικού σήματος.
- ❖ Τα ηθικά δικαιώματα των δικαιούχων θα πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία των κρατών-μελών και τη Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων.
- ❖ Πρέπει να εξαιρεθούν από το αποκλειστικό δικαίωμα αναπαραγωγής ορισμένες προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής οι οποίες είναι προσωρινές ή μεταβατικές και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου για την

μετάδοση μεταξύ τρίτων εντός δικτύου μέσω διαμεσολαβητή . Στην περίπτωση αυτή οι πράξεις αυτές δεν θα πρέπει να έχουν οικονομική αξία. Η εν λόγω εξαίρεση θα πρέπει να καλύπτει τις πράξεις που καθιστούν δυνατή την αναζήτηση (browsing) και την κρυφή μνήμη (caching)

- ❖ Θα πρέπει στα κράτη-μέλη να επιτραπεί να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς σε περιπτώσεις χρήσης προς όφελος βιβλιοθηκών, αρχείων και άλλων ιδρυμάτων.
- ❖ Κατά την εφαρμογή της εξαίρεσης ή περιορισμού για σκοπούς μη κερδοσκοπικούς, ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας κάθε δραστηριότητας θα πρέπει να καθορίζεται με βάση την ίδια τη δραστηριότητα η οργανωτική διάρθρωση και τα μέσα χρηματοδότησης του εν λόγω οργανισμού.
- ❖ Οι τεχνολογικές εξελίξεις θα επιτρέπουν στους δικαιούχους να χρησιμοποιούν τεχνολογικά μέτρα για την παρεμπόδιση ή τον περιορισμό πράξεων που δεν επιτρέπονται από τους δικαιούχους κάθε δικαιώματος δημιουργού, συγγενικού δικαιώματος ή δικαιώματος ειδικής φύσεως.
- ❖ Οι τεχνολογικές εξελίξεις θα διευκολύνουν τη διανομή των έργων , ιδίως στα δίκτυα και ως εκ τούτου θα είναι αναγκαίο οι δικαιούχοι να εντοπίζουν ευκολότερα το προστατευόμενο έργο και να παρέχουν πληροφορίες ως προς τη χρήση του. Θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ενδείξεις που θα αναφέρουν μεταξύ άλλων ότι έχουν δώσει άδεια για τη δημοσίευση του έργου στα δίκτυα.
- ❖ Τα συστήματα ενημέρωσης σχετικά με το καθεστώς των δικαιωμάτων μπορούν να σχεδιαστούν κατά τρόπο που να επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα όσον αφορά στη χρήση του προστατευμένου υλικού και να επιτρέπουν τη παρατήρηση συμπεριφορών σε ανοικτή γραμμή κατά τις τεχνικές λειτουργίες των μέτρων αυτών. Πρέπει πάντα να τηρούνται οι αρχές περι προστασίας της ιδιωτικής ζωής.
- ❖ Πρέπει να προβλέπονται κυρώσεις έννομης προστασίας έναντι της προσβολής των δικαιωμάτων που προβλέπει η παρούσα Οδηγία.
- ❖ Ιδιαίτερα στο ψηφιακό περιβάλλον οι δικαιούχοι θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα αίτησης ασφαλιστικών μέτρων.
- ❖ Ειδικές πράξεις αναπαραγωγής πραγματοποιούνται από βιβλιοθήκες.
- ❖ Τα κράτη –μέλη παρέχουν στους δημιουργούς, όσον αφορά στο πρωτότυπο ή αντίγραφο των έργων τους, το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διανομή στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή αλλιώς.
- ❖ Παρέχουν έννομη προστασία κατά της εξουδετέρωσης κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου.
- ❖ Ως τεχνολογικά μέτρα νοούνται οι τεχνολογίες ή οι μηχανισμοί που αποσκοπούν στο να εμποδίσουν ή να περιορίσουν πράξεις σε σχέση με προστατευόμενα έργα.
- ❖ Τα μέτρα αυτά θεωρούνται αποτελεσματικά όταν η χρήση τους ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω της διαδικασίας πρόσβασης ή προστασίας όπως κρυπτογράφησης, διατάραξης της μετάδοσης ή μετατροπής του έργου.
- ❖ Τα κράτη παρέχουν έννομη προστασία έναντι κάθε προσώπου που άνευ αδείας προβαίνει σε ενέργεια αφαίρεσης ή αλλοίωσης πληροφορίας με ηλεκτρονική μορφή, σχετικά με το καθεστώς δικαιωμάτων.
- ❖ Κάθε κράτος-μέλος μεριμνά ώστε οι δικαιούχοι, των οποίων τα συμφέροντα θίγονται, να ασκούν αγωγή αποζημίωσης ή λήψης ασφαλιστικών μέτρων.

NΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Από τους πιο σημαντικούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι ψηφιακές βιβλιοθήκες είναι η δυσφήμιση (libel), το εμπορικό σήμα (trademark), ευθύνη (liability).

Ίσως θα πρέπει να ανησυχούν οι βιβλιοθηκονόμοι όταν κάτι αλλάζει μέσο ή τροποποιείται.

Το trademark αφορά σε δύο εταιρείες που θα χρησιμοποιήσουν τον ίδιο σύνδεσμο ή σήμα π.χ. HP που μπορεί να σημαίνει Hewlett Packard ή Hot Sause. Η βιβλιοθήκη πρέπει να εξετάζει με μεγάλη προσοχή το υλικό που ψηφιοποιεί και τους συνδέσμους (links) που δημιουργεί , καθώς κατευθύνει τους χρήστες της.

Όσο περισσότερο θεωρούνται οι Ψηφιακές Βιβλιοθήκες «προμηθευτές πληροφοριών» τόσο περισσότερο αναλαμβάνουν την ευθύνη των συνεπειών τους. Είναι υπεύθυνος ο on line service provider γι αυτό που μεταφέρει? Στην περίπτωση που κάποιος χρήστης ακολουθήσει τις συμβουλές ενός έργου σχετικά με επαγγελματικά βήματα και ο πρώτος αποτύχει, δυσφημείται η βιβλιοθήκη?

Το DMCA περιορίζει την ευθύνη-υποχρέωση των Service Provider Systems σε 4 διακριτά γενικά πλαίσια:

Transitory Digital Network Communications: Παρέχει προστασία όπου ο service provider λειτουργεί σαν αγωγός δεδομένων, μεταφέρει ψηφιακές πληροφορίες από το ένα σημείο του δικτύου στο άλλο κατόπιν αιτήσεως του χρήστη. Αυτός ο περιορισμός καλύπτει την μεταφορά, τη διαδρομή ή την παροχή συνδέσμων για την πληροφορία. Ο προμηθευτής υπηρεσιών πρέπει να είναι παθητικός.

System Catching: Παρέχει προστασία για την αποθήκευση υλικού από άλλα δίκτυα στο σύστημα προμήθειας υπηρεσιών ώστε να μετριάσει το εύρος (bandwidth) των απαιτήσεων.

Information Location Tools: Προστασία κατά τη σύνδεση (linking) ή την παραπομπή σε ιστοσελίδα βρίσκεται υπό παραβίαση.

Information on Systems or Networks at the direction of Users: Αποθήκευση στο service provider network για το χρήστη. Περιλαμβάνει υπηρεσίες όπως website hosting

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Οι τρέχουσες και προτεινόμενες τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται για να αποτρέψουν τους χρήστες από την παραβίαση on line πνευματικής ιδιοκτησίας είναι:

- ❖ **Κλασματική Πρόσβαση (Fractional Access):** Σε μία μεγάλη βάση δεδομένων δομημένη σε μικρές μονάδες δεν είναι πρακτική η υποκλοπή μικρής κλίμακας. Η αντιγραφή θα εντοπιστεί από τον κάτοχο και θα διακοπεί αμέσως.
- ❖ **Έλεγχος Διεπαφής (Control of Interface):** Αν οι χρήστες έχουν πρόσβαση σε υλικοί ιδιοκτήτης διεπαφής δεν θα μπορέσουν εύκολα να το αντιγράψουν ή να το μοιράσουν. Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζεται από προμηθευτές cd's rom. Η φόρμουλα είναι ιδιωτική και το προσβάσιμο software είναι στο cd rom, οπότε είναι δύσκολο να επιτευχθεί άλλη πρόσβαση στο υλικό.
- ❖ **Hardware Locks:** Όταν ένα τμήμα της πρόσβασης στην πληροφορία εξαρτάται από ένα κομμάτι του software, τότε χωρίς το δεύτερο δεν γίνεται υποκλοπή, π.χ. κρυπτογραφημένα κλειδιά.
- ❖ **Αποθήκευση (Repository):** Βασίζεται στην ιδέα πως αν υπάρχει ένα αντίγραφο από κάθε υλικό copyright σε μια αποθήκη, τότε τα αυθαίρετα αντίγραφα θα εντοπιστούν αμέσως.
- ❖ **Steganography:** Αναφέρεται στην χρήση watermarks που κρύβονται στο ψηφιακό υλικό. Κάθε αντίγραφο που πωλείται έχει ένα μοναδικό αριθμό ταυτότητας, με αυτό τον τρόπο τα παράνομα αντίγραφα εντοπίζονται και κοινοποιούνται στο νόμιμο αγοραστή, ο οποίος ακολουθεί με τη σειρά του ένδικα μέσα. Στόχος είναι το σημάδι (watermark) να μην είναι αναγνωρίσιμο από τους χρήστες και να είναι δύσκολο να μετακινηθεί.
- ❖ **Μυστικοί Φάκελοι:** Πρόκειται για την τεχνολογία μέσω της οποίας οι πληροφορίες είναι σε κρυπτογραφημένη μορφή και με το κατάλληλο software αποκρυπτογραφούνται υπό όρους που θέτει ο κάτοχος του δικαιώματος του copyright.
Τίθεται το ερώτημα: αν η βιβλιοθήκη αγοράσει ψηφιακό κρυπτογραφημένο υλικό, πώς αυτό θα γίνει προσβάσιμο 50-70 χρόνια μετά το θάνατο του συγγραφέα.
- ❖ **Ειδικά Hardware:** Παρέχεται προστασία στο hardware μέσω της κρυπτογραφίας. Απευθείας σε μονάδες εξόδου. Για παράδειγμα: μια κάρτα ήχου περιλαμβάνει μετατροπέα (από ψηφιακό σε αναλογικό) με κρυπτογραφημένο κλειδί. Έτσι, ο χρήστης για να «κατεβάσει» μουσική πρέπει να δώσει τον κωδικό του μυστικού κλειδιού.
- ❖ **Οικονομικές Προσεγγίσεις :** Αν υπάρχει στρατηγική κοστολόγησης θα περιοριστεί η πειρατεία. Για παράδειγμα τα cd's κοστίζουν τόσο ακριβά, ώστε η βιβλιοθήκη καταφεύγει στη χρήση τους μέσω δικτύου. Έτσι, μοιραζόμενη την πηγή, μειώνεται το κόστος. Οι χορηγίες από Ιδρύματα αποτελούν επίσης μία λύση μείωσης του κόστους.
- ❖ **Flickering-Wobble (ταλάντευση):** Με τη μέθοδο αυτή η εικόνα ή το κείμενο είναι μεν αναγνώσιμο από το χρήστη ωστόσο δεν μπορεί να το αντιγράψει λόγω της ταλάντευσης των εικόνων πάνω-κάτω και την αλλαγή του φόντου σε τακτά χρονικά διαστήματα.

ΛΥΣΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ COPYRIGHT ΑΠΟ ΤΗΝ XEROX

Για την τεχνολογική αντιμετώπιση του copyright έχουν προτείνει ήδη λύσεις διάφορες εταιρείες όπως Xerox, IBM, Intertrust κ.α. Ενδεικτικά αναφέρουμε την εισήγηση της εταιρείας Xerox.

Οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στις ψηφιακές εκδόσεις είναι «εμπιστευμένα συστήματα ασφαλείας» και ψηφιακά δικαιώματα ιδιοκτησίας. Ένα εμπιστευμένο σύστημα περιλαμβάνει το ψηφιακό έργο και τους κανόνες ελέγχου του (εμφάνιση, αντιγραφή, χρήση, χρονική περίοδος ισχύος, περιορισμοί, οικονομικά οφέλη κ.α.). Οι κανόνες ορίζονται με ψηφιακό συμβόλαιο που γράφεται σε ειδική γλώσσα διαχείρισης δικαιωμάτων όπως η γλώσσα DPRL (Digital Property Rights Language). Η ακεραιότητα ενός συστήματος ορίζεται ως:

1. **φυσική ακεραιότητα:** δυνατότητα του συστήματος να αντιδρά σε φυσική επίθεση (π.χ. αντιγραφή πληροφοριών χωρίς άδεια).
2. **ακεραιότητα συμπεριφοράς:** συμφωνία προγραμμάτων με τους όρους που έχουν τεθεί από το ψηφιακό συμβόλαιο.
3. **ακεραιότητα επικοινωνιών:** η ικανότητα του συστήματος να στέλνει και να δέχεται ψηφιακά έργα χωρίς την παρέμβαση υπολογιστικών συστημάτων.

Ψηφιακά Δικαιώματα είναι οι λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα στα εμπιστευμένα συστήματα κάτω από όρους και συνθήκες. Υπάρχουν 3 κατηγορίες:

1. **Δικαιώματα Μεταφοράς:** καθορίζουν την ψηφιακή επικοινωνία ενός έργου από ένα σύστημα σε άλλο και διακρίνονται στα δικαιώματα αντιγραφής, μεταβίβασης, δανεισμού.
2. **Δικαιώματα Απόδοσης:** αφορούν στο δικαίωμα παρουσίασης ενός ψηφιακού έργου π.χ. την παρουσίαση ενός βιβλίου, ή εικόνας στην οθόνη. Διακρίνονται σε δικαιώματα παιξίματος, εκτύπωσης, εξαγωγής (δημιουργία αντιγράφου).
3. **Δικαιώματα Παραγωγής Εργασίας:** πρόκειται για δικαιώματα επαναχρησιμοποίησης του έργου για δημιουργία καινούργιου. Διακρίνονται σε δικαιώματα απόσπασης, επεξεργασίας (τροποποίησης) και ενσωμάτωσης σε άλλο.

Με τα συστήματα ασφαλείας και τα ψηφιακά συμβόλαια δεν είναι δυνατή η χρήση θεμιτών ορίων. Οι εκδότες και οι παραγωγοί τέτοιων συστημάτων προσανατολίζονται στη δημιουργία νέου τύπου δικαιωμάτων τα οποία αποκτώνται με την άδεια της θεμιτής χρήσης (Fair Use License), ώστε ο χρήστης να μπορεί να αποσπάσει τμήμα του ψηφιακού υλικού, χωρίς τους περιορισμούς των ψηφιακών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Τα παραπάνω συστήματα σχεδιάζονται για προστατεύουν τα δικαιώματα των παραγωγών ψηφιακών έργων, όμως παρέχουν πληροφορίες για τις ενέργειες του χρήστη, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με την προστασία του ιδιωτικού απορρήτου. Αυτό αποτελεί ένα ζήτημα στο οποίο δεν έχει δοθεί απάντηση.

Η αναζήτηση στο Internet γίνεται σε τρία στάδια:

- ❖ Ελεύθερη Αναζήτηση
- ❖ Τα ψηφιακά έργα κυκλοφορούν μέσα από εμπιστευμένα συστήματα με οικονομική επιβάρυνση
- ❖ Μαζί με τα ψηφιακά έργα κυκλοφορούν σημειώσεις και παραπομπές που έχουν κάνει άλλοι χρήστες γι' αυτά.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

-Υπάρχει η ανησυχία ότι οι συγγραφείς-δημιουργοί θα πάψουν να δημιουργούν, αφού δεν προστατεύονται επαρκώς τα δικαιώματά copyright αλλά ούτε και τα ηθικά δικαιώματά τους.

-Κάποιοι πιθανολογούν πως οι χρήστες θα χάσουν το δικαίωμα να διαβάζουν.

-Απαιτείται λύση για όλες τις κατηγορίες διεθνώς ή κατά κατηγορία?(π.χ. βιβλιοθήκες, μουσεία κ.λ.π.). Αν συμβεί αυτό τότε όλοι οι δημιουργοί θα είναι καλυμμένοι νομικά και θα έχουν τα ίδια δικαιώματα.

-Όσον αφορά στις ηλεκτρονικές πηγές υπάρχει ο ενδιασμός σχετικά με την αγορά έντυπων ή ηλεκτρονικών περιοδικών. Δεν υπάρχει εγγύηση ότι μια βιβλιοθήκη-συνδρομήτρια σε ηλεκτρονική πηγή θα έχει πρόσβαση σε αυτή μετά από χρόνια, όπως συμβαίνει με τα έντυπες πηγές.

Η Λευκή Βίβλος υποστηρίζει πως η προστασία των δημιουργών δίνει ώθηση για περαιτέρω δημιουργία στο πεδίο των γραμμάτων, της τέχνης, του πολιτισμού. Αν δεν προστατευθεί η Πνευματική Ιδιοκτησία, τότε οι δημιουργοί δεν θα ενισχύσουν το Διαδίκτυο και κατά συνέπεια δεν θα εμπλουτιστεί το περιεχόμενο του.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνουμε ότι τα ηθικά δικαιώματα δημιουργών και χρηστών βρίσκονται σε κίνδυνο ενώ η εκδοτική βιομηχανία δεν θίγεται άμεσα.

Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε πως ψηφιακή πρόσβαση σημαίνει περιορισμένη πρόσβαση και θα πρέπει οι βιβλιοθήκες να είναι προετοιμασμένες να διαπραγματευτούν τους όρους για θεμιτή πρόσβαση. Από την πλευρά τους οι χρήστες πρέπει να σέβονται τους κανόνες της πνευματικής ιδιοκτησίας και τους όρους του copyright. Μόνο κατ' αυτόν τρόπο θα συμβάλουν στην μείωση της «πειρατείας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- “Handbook for digital projects: a management tool for preservation and access” ed. Sitts Maxime K., Institute of Museum and Library Services. 2000
- “Handbook of special librarianship and information work”, ed. Scammell Alison.1997
- Lesk Michael “Practical Digital Libraries”, Kauffmann Pub., c1997
- “Journal of Technology Law and Policy”vol. 2:1, 1996
- “Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων” τχ. 167/2001

Λοιπές Πηγές – Σύνδεσμοι

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος : <http://www.tee.gr>

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης: <http://www.ekt.org.gr>

American Library Association: <http://www.ala.org>

Copyright Laws: <http://www.copyrightlaws.com>

World Intellectual Property Organization :
<http://www.wipo.int/eng/diplconf/distrib/94dc.htm>

Unesco: www.unesco.org

International Federation of Library Association :<http://www.ifla.com>

National Library of Australia: <http://www.nla.gov.au/padi/topics/28html>

D-Lib Magazine: <http://www.dlib.org>

Yale Library: <http://www.library.yale.edu>